ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON της 16ης Μαΐου 1989 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η υπόθεση που υποβάλλεται σήμερα στην κρίση του Δικαστηρίου, κατόπιν του προδικαστικού ερωτήματος του High Court του Δουβλίνου, αφορά μια από τις πλέον ευαίσθητες πτυχές της πολιτιστικής ταυτότητας των κρατών μελών. Και η σημασία της απαντήσεως του Δικαστηρίου, οι συνέπειές της για τα κράτη μέλη, καθώς και για τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν σε ολόκληρη την Κοινότητα είναι τόσο προφανής, ώστε να μη χρειάζεται να επιμείνω στο σημείο αυτό περισσότερο. Πράγματι, εν προκειμένω κρίνεται η αρμοδιότητα του κράτους να προστατεύει και να προωθεί τη χρήση της εθνικής του γλώσσας.

2. Τα πραγματικά περιστατικά έχουν ως εξής. Η Groener, προσφεύγουσα της κύριας δίκης, ολλανδή υπήκοος, διδάσκει ζωγραφική από τον Σεπτέμβριο του 1982 ως καθηγήτρια με μειωμένο ωράριο στο College of Marketing and Design του Δουβλίνου. Το ίδρυμα αυτό τελεί υπό την εποπτεία της City of Dublin Vocational Education Committee, δημόσιας αρχής επιφορτισμένης με τη διοίκηση των ιδρυμάτων επαγγελματικής εκπαιδεύσεως που επιχορηγούνται από το κράτος στην περιοχή του Δουβλίνου. Τον Ιούλιο του 1984, η Groener έλαβε μέρος σε διαγωνισμό,προκειμένου να καταλάβει μόνιμη θέση καθηγητή. Πέτυχε στον εν λόγω διαγωνισμό, απέτυχε όμως στην ειδική εξέταση που αφορούσε την ιρλανδική γλώσσα. Η εγκύκλιος 28/79 του ιρλανδού Υπουργού Παιδείας υποχρέωνε τους υποψηφίους για *μόνιμες* θέσεις καθηγητή, βοηθού καθηγητή, λέκτορα, στην πόλη του Δουβλίνου ή υπό την αιγίδα των άλλων επιτροπών επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, να αποδεικνύουν τις γνώσεις τους στην ιρλανδική γλώσσα. Οι γνώσεις αυτές αποδεικνύονται είτε με το προσκομιζόμενο πιστοποιητικό (*An Ceard-Teastas Gaeilge*) είτε με την επιτυχία στην ειδική εξέταση που αφορά την ιρλανδική γλώσσα. Δεν αμφισβητείται ότι η εν λόγω θέση ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω εγκυκλίου.

3. Η Groener προσέβαλε την απόρριψη της αιτήσεως περί διορισμού της ενώπιον των ιρλανδικών δικαστηρίων. Υποστήριξε ότι η εγκύκλιος 28/79 ήταν ασυμβίβαστη προς τις διατάξεις του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 3 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (στο εξής: κανονισμός)[1], που απαγορεύουν τις διακρίσεις σε βάρος των κοινοτικών υπηκόων.

4. Το High Court του Δουβλίνου υπέβαλε, κατά συνέπεια, στο Δικαστήριο ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα, με τα οποία ζητείται, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του ζητήματος αν εθνική διάταξη που απαιτεί τη γνώση μιας από τις επίσημες γλώσσες κράτους για τις μόνιμες θέσεις διδασκόντων συμβιβάζεται προς τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 3 του κανονισμού, εφόσον, κατά το παραπέμπον δικαστήριο, η γνώση της γλώσσας αυτής δεν είναι, πράγματι, αναγκαία για την εκτέλεση των οικείων καθηκόντων.

5. Το επίμαχο διοικητικό μέτρο εφαρμόζεται αδιακρίτως στους Ιρλανδούς και στους λοιπούς κοινοτικούς υπηκόους. Πρέπει εντούτοις

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33.

να υπομνηστεί, γενικά, ότι η νομολογία του Δικαστηρίου δεν λαμβάνει υπόψη μόνο την ύπαρξη αμέσων διακρίσεων, αλλά αποκαλύπτει επίσης την ύπαρξη de facto διακρίσεων που προκύπτουν από τις ιδιαίτερες περιστάσεις του οικείου τομέα, μέσω διατάξεως που από νομική άποψη εφαρμόζεται αδιακρίτως.

6. Σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, το Δικαστήριο έκρινε έτσι, στα πλαίσια υποθέσεως που αφορούσε την ερμηνεία του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971 [2], ότι οι προϋποθέσεις κτήσεως ή διατηρήσεως των δικαιωμάτων προς παροχές αντίκεινται στο κοινοτικό δίκαιο, αν οι προϋποθέσεις αυτές

« καθορίζονται έτσι, ώστε να μπορούν *στην πραγματικότητα* να πληρούνται μόνον από ημεδαπούς ή αν οι προϋποθέσεις απώλειας ή αναστολής του δικαιώματος καθορίζονται έτσι, ώστε *στην πραγματικότητα* να πληρούνται ευχερέστερα στην περίπτωση των υπηκόων άλλων κρατών μελών απ' ό,τι σε εκείνη των υπηκόων του κράτους στο οποίο υπάγεται ο αρμόδιος φορέας » [3].

7. Στον συγγενή τομέα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι τα άρθρα 59 και 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ

« απαγορεύουν όχι μόνο τις εμφανείς διακρίσεις λόγω της ιθαγενείας του παρέχοντος υπηρεσίες, αλλά και κάθε συγκεκαλυμμένη μορφή διακρίσεων, οι οποίες, παρόλον ότι βασίζονται επί κριτηρίων φαινομενικώς ουδετέρων, καταλήγουν *πράγματι* στο ίδιο αποτέλεσμα » [4].

8. Τη γενική αυτή αρχή ακολουθεί και ο κανονισμός, στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη του οποίου αναφέρεται ότι η ίση μεταχείριση πρέπει να εξασφαλιστεί *πραγματικά* και νομικά, ενώ το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, απαγορεύει τις διατάξεις που, « αν και εφαρμόζονται ανεξαρτήτως ιθαγενείας, έχουν ως αποκλειστικό ή κύριο σκοπό ή αποτέλεσμα να αποκλείουν τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από την προσφερόμενη απασχόληση ».

9. Εντούτοις, το επόμενο εδάφιο *αποκλείει την εφαρμογή* της διατάξεως αυτής όσον αφορά τους « όρους τους σχετικούς με τις απαιτούμενες γλωσσικές γνώσεις λόγω της φύσεως της προς πλήρωση θέσεως εργασίας ».

10. Η έννοια της « φύσεως της προς πλήρωση θέσεως εργασίας » έχει εν προκειμένω θεμελιώδη σημασία. Καθορίζει, πράγματι, την έκταση της εξαιρέσεως που θεσπίζεται έτσι από τη γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου περί απαγορεύσεως των διακρίσεων. Η έκφραση αυτή πρέπει, επομένως, να ερμηνεύεται στενά.

11. Για την εφαρμογή της εν λόγω εξαιρέσεως φαίνεται να απαιτούνται δύο στοιχεία. Αφενός, η απαιτούμενη γνώση της γλώσσας πρέπει να εξυπηρετεί ένα σκοπό και, αφετέρου, η απαίτηση αυτή πρέπει να είναι αυστηρώς απαραίτητη για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Διαφαίνεται εδώ η αρχή της αναλογικότητας, η οποία εφαρμόζεται γενικά στη νομολογία του Δικαστηρίου, όταν πρόκειται να αναγνωρίσει το επιτρεπτό των περιορισμών των ελευθεριών που εγγυάται η Συνθήκη. Υπό το φως της αρχής αυτής πρέπει, επομένως, να προσδιοριστούν οι θέσεις εργασίας των οποίων η φύση μπορεί να δικαιολογήσει την απαίτηση γλωσσικών γνώσεων. Η αρχή της αναλογικότητας θα μπορούσε, επομένως, να οδηγήσει το Δικαστήριο, σε περίπτωση που του εζητείτο, να κρίνει ασυμβίβαστα προς το κοινοτικό δίκαιο εθνικά μέτρα θεσπίζοντα απαιτήσεις γλωσσικών γνώσεων και εφαρμοζόμενα σε θέσεις εργασίας για τις οποίες δεν είναι αυστηρώς απαραίτητα.

2 — Περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73).

3 — Υπόθεση 1/78, Kenny, απόφαση της 28ης Ιουνίου 1978, Rec. 1978, σ. 1489, σκέψη 17, η υπογράμμιση δική μου· βλέπε επίσης υπόθεση 41/84, Pinna, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1986, Συλλογή 1986, σ. 1, σκέψη 23.

4 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 62 και 63/81, Seco, απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 1982, Συλλογή 1982, σ. 223, σκέψη 8, η υπογράμμιση δική μου.

12. Με τη Διάταξη περί παραπομπής υποβάλλονται τρία ερωτήματα που αφορούν, πρώτον, την ενδεχόμενη ύπαρξη de facto διακρίσεως, δεύτερον, την έννοια της θέσεως εργασίας της οποίας η φύση απαιτεί γλωσσικές γνώσεις και, τρίτον, την έννοια της δημοσίας τάξεως.

13. Είναι εύλογο να δοθεί απάντηση καταρχάς στο δεύτερο ερώτημα, ως προς το ζήτημα αν η θέση καθηγητή ζωγραφικής συνιστά θέση εργασίας, η φύση της οποίας απαιτεί γλωσσικές γνώσεις, διότι, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, η ενδεχόμενη ύπαρξη de facto διακρίσεως καθίσταται άνευ σημασίας. Γενικότερα, όπως παρατηρεί η Επιτροπή, αν δεν υπάρχει διάκριση, δεν υπάρχει ανάγκη επικλήσεως της εννοίας της δημοσίας τάξεως [5]. Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται επίσης σε περίπτωση de facto διακρίσεως που δεν θα έχει σημασία.

14. Η νομολογία του Δικαστηρίου δεν επέλυσε ακόμη τις δυσχέρειες αυτές. Η μοναδική απόφαση που αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3 του κανονισμού δεν αφορά την απαίτηση γλωσσικών γνώσεων [6]. Το Δικαστήριο θα αποφανθεί, επομένως, επί του ζητήματος για πρώτη φορά.

15. Ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω τα περιστατικά της υποθέσεως. Η ιρλανδική είναι εθνική γλώσσα και η πρώτη επίσημη γλώσσα κατά το Σύνταγμα της Ιρλανδίας. Η αγγλική είναι η δεύτερη επίσημη γλώσσα κατά το Σύνταγμα. Κατά τη Διάταξη περί παραπομπής, το 33,6 % του πληθυσμού του εν λόγω κράτους δηλώνει ότι ομιλεί ευχερώς την ιρλανδική γλώσσα. Από τη δεκαετία του 1950 η κυβέρνηση της Ιρλανδίας επιδιώκει ζωηρώς τη διατήρηση και αποκατάσταση της θέσεως της ιρλανδικής γλώσσας, όπως συνάγεται από τη σύσταση κατά το 1956 Υπουργείου επιφορτισμένου με την ενίσχυση της διαδόσεως της ιρλανδικής ως καθομιλουμένης, καθώς και από την υπουργική εγκύκλιο του 1979 που ενδιαφέρει και στην παρούσα υπόθεση. Η ιρλανδική κυβέρνηση εξέθεσε διεξοδικά με τις παρατηρήσεις της τη μεγαλόπνοη δραστηριότητα που ανέπτυξε για τη διατήρηση της ιρλανδικής γλώσσας. Φαίνεται, ωστόσο, ότι στο College of Marketing and Design του Δουβλίνου οι περισσότεροι καθηγητές και φοιτητές εκφράζονται συνήθως στην αγγλική. Η Groener ισχυρίζεται ότι τα καθήκοντα που επιθυμεί να ασκήσει με πλήρες ωράριο δεν διαφέρουν αισθητά από εκείνα που ασκεί με μειωμένο ωράριο, χωρίς να έχει γνώση της ιρλανδικής γλώσσας.

16. Δεν θεωρώ αναγκαίο, ωστόσο, να υπεισέλθω σε λεπτομερή ανάλυση του ζητήματος αν η άγνοια της ιρλανδικής μπορεί, πράγματι, να προκαλέσει δυσχέρειες στην ορθή διδασκαλία του εν λόγω μαθήματος. Πράγματι — και φθάνω έτσι στον πυρήνα του προβλήματος — πρέπει να χαράξει κανείς το όριο μεταξύ των αρμοδιοτήτων Κοινότητας και κρατών και να εξετάσει αν, ενόψει των απαιτήσεων του κοινοτικού δικαίου, μπορεί να επιδιωχθεί η προάσπιση και προώθηση μιας γλώσσας ή όχι. Ο κανονισμός επιχειρεί τον συμβιβασμό αυτών των φαινομενικά αντίθετων επιταγών, αποκλείοντας από το πεδίο εφαρμογής της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων τις προϋποθέσεις που αφορούν τις γλωσσικές γνώσεις, εφόσον αυτές απαιτούνται από τη φύση της προς πλήρωση θέσεως εργασίας. Μπορεί να ληφθεί συναφώς υπόψη η βούληση ενός κράτους να προωθήσει μιαν από τις γλώσσες του;

17. Το ζήτημα αυτό δεν διέφυγε της προσοχής των κοινοτικών οργάνων. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε στις 16 Οκτωβρίου 1988 ψήφισμα σχετικό με ένα κοινοτικό χάρτη περιφερειακών γλωσσών και πολιτισμών και με ένα χάρτη εθνικών μειονοτήτων και στις 30 Οκτωβρίου 1987 ψήφισμα για τις γλώσσες και

5 — Παρατηρήσεις της Επιτροπής, παράγραφος 22 (σ. 17 της γαλλικής μεταφράσεως).

6 — Υπόθεση 131/85, Gül, απόφαση της 7ης Μαΐου 1986, Συλλογή 1986, σ. 1573.

τον πολιτισμό των περιφερειακών και εθνικών μειονοτήτων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, βάσει της εκθέσεως Kuijpers. Με το πρώτο από τα κείμενα αυτά ζητείται από τις εθνικές κυβερνήσεις, « προκειμένου να ανταποκριθούν στις ανάγκες του πληθυσμού, να αναλάβουν τη διδασκαλία στις περιφερειακές γλώσσες, στους διάφορους κλάδους και στις διάφορες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος ». Η Επιτροπή ίδρυσε εξάλλου, το 1982, το Ευρωπαϊκό Γραφείο των λιγότερο διαδεδομένων γλωσσών, που εδρεύει στο Δουβλίνο. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι αναγνωρίζεται θεμελιώδης σημασία στη διατήρηση του πολιτιστικού πλούτου της Ευρώπης και στην εξασφάλιση των διαφορετικών γλωσσικών της παραδόσεων.

18. Ασφαλώς η ιρλανδική δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιφερειακή γλώσσα. Γι' αυτό άλλωστε το ιρλανδικό Σύνταγμα την αναγνωρίζει ως εθνική γλώσσα. Μια τέτοια όμως γλώσσα, ως γλώσσα μειοψηφίας, δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί χωρίς τη θέσπιση παρεμβατικών και αναγκαστικών μέτρων. Οποιοδήποτε μειονοτικό φαινόμενο, σε οποιονδήποτε τομέα, δεν μπορεί να επιβιώσει όταν δεν υφίστανται οι κατάλληλες διατάξεις.

19. Η προάσπιση της γλώσσας αποτελεί μέρος των κεφαλαιώδους σημασίας ζητημάτων που αφορούν το κέντρο βάρους της πολιτιστικής ταυτότητας. Απόκειται επομένως στην Κοινότητα να αποφασίσει αν η μία ή η άλλη γλώσσα έχει ή όχι το δικαίωμα επιβιώσεως; Απόκειται στην Κοινότητα να « παγώσει » τη γλωσσική παράδοση της Ευρώπης στο παρόν στάδιο, δηλαδή να την απολιθώσει;

20. Θεωρώ ότι κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να προσπαθεί να εξασφαλίσει τις ειδοποιούς διαφορές της πολιτιστικής του παραδόσεως και, κατά συνέπεια, να εξασφαλίσει τα μέσα ασκήσεως της πολιτικής αυτής· μέσα που αφορούν προπαντός τη δημόσια εκπαίδευση. Κάθε κράτος έχει επίσης το δικαίωμα να καθορίζει τη σημασία που επιθυμεί να προσδώσει στην πολιτιστική του κληρονομιά. Το γεγονός ότι η ιρλανδική αναγνωρίζεται ως επίσημη γλώσσα από το *Σύνταγμα* μαρτυρεί, εν προκειμένω, τη βούληση του ιρλανδικού κράτους να προσδώσει μείζονα σημασία στην προάσπιση της κληρονομιάς αυτής.

21. Εφόσον ένα σύνταγμα — δηλαδή το σύνολο των υπέρτερων αξιών, τις οποίες ένα έθνος δηλώνει επίσημα ότι υποστηρίζει — αναγνωρίζει την ύπαρξη δύο επισήμων γλωσσών, χωρίς να περιορίζει τη χρήση τους σε καθορισμένα τμήματα της επικράτειας ή σε ορισμένους τομείς, κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να εκπαιδεύεται και στις δύο αυτές γλώσσες. Το γεγονός ότι μόνο το 33,6 % των ιρλανδών πολιτών χρησιμοποιούν την ιρλανδική γλώσσα δεν καθιστά δυνατή την εξαφάνιση του εν λόγω δικαιώματος, διότι η κυριαρχία της δεν μετράται μόνο με την εξάπλωση της χρήσεώς της, αλλά και με τη δυνατότητα διατηρήσεως της ενδεχομένης χρήσεως.

22. Πρέπει, συνεπώς, αυτή η απαίτηση γλωσσικών γνώσεων να θεωρηθεί ότι δεν περιορίζεται μόνο στις θέσεις διδασκόντων ιρλανδικής λογοτεχνίας ή πολιτισμού, χωρίς αυτό να αντίκειται καθόλου στην αρχή της αναλογικότητας. Ας μου επιτραπεί να παραπέμψω εν προκειμένω στον Roland Barthes, ο οποίος στο έργο του *Le degré zéro de l'écriture* γράφει: « δεν υπάρχει σκέψη χωρίς γλώσσα », αφού αναφέρει ότι: « η γλώσσα... είναι πεδίο δράσεως, ο ορισμός και η αναμονή ενός ενδεχόμενου ». Ο περιορισμός της απαιτήσεως των γνώσεων ιρλανδικής μόνο στις περιπτώσεις όπου πράγματι διδάσκεται η ιρλανδική θα ισοδυναμούσε με τη μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε νεκρή γλώσσα, όπως η αρχαία ελληνική ή η λατινική, γλώσσα στερούμενη πλέον παντελώς εξελίξεως ή, τουλάχιστον, σε γλώσσα « απόρρητη », χρησιμοποιούμενη από περιορισμένο μόνο κύκλο μυημένων.

23. Κάθε Ιρλανδός έχει το δικαίωμα — που κατοχυρώνεται, όπως προαναφέρθηκε, από τον υπέρτατο κανόνα δικαίου του κράτους του — να εκπαιδεύεται, αν το επιθυμεί, σε οποιονδήποτε τομέα, συμπεριλαμβανομένου του σχεδίου, στην ιρλανδική. Ανεξαρτήτως της επίσημης γλώσσας που χρησιμοποιείται στο εκπαιδευτικό ίδρυμα, το κράτος έχει το δικαίωμα να εξασφαλίζει σε κάθε πολίτη τη δυνατότητα να εκφράζεται και να γίνεται αντιληπτός σε άλλη γλώσσα επίσης επίσημη, δέκτη και φορέα της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς.

24. Θεωρώ ότι οι θέσεις διδασκόντων εντάσσονται *από τη φύση τους* σε τομέα θεμελιώδους σημασίας για την εφαρμογή πολιτικής διατηρήσεως και προωθήσεως μιας γλώσσας.

25. Θα παρατηρήσω, τέλος, ότι εξαιρέσεις είναι δυνατές για τις θέσεις με πλήρες ωράριο, όταν δεν παρουσιάζεται κανείς υποψήφιος με τα απαιτούμενα προσόντα και οι γνώσεις που απαιτούνται δεν είναι τόσο υψηλού επιπέδου, ώστε να καθιστούν αδύνατη στους αλλοδαπούς την επιτυχία στην εξέταση. Πράγματι, για τη συμμετοχή στην εν λόγω εξέταση προβλέπεται εντατικό μάθημα μηνιαίας μόνο διάρκειας. Από έξι μη ιρλανδούς υποψηφίους, τέσσερις πέτυχαν με την πρώτη προσπάθεια και ένας με τη δεύτερη. Τέλος, από την ανάγνωση των παραρτημάτων των παρατηρήσεων της προσφεύγουσας της κύριας δίκης συνάγεται ότι η προφορική εξέταση, στην οποία υποβλήθηκε, αφορούσε επίκαιρα ζητήματα και δεν παρουσίαζε μεγάλη δυσκολία. Θεωρώ ότι το υπό κρίση μέτρο, δεκτικό διαφόρων διευθετήσεων, περιορίζεται στο μέτρο του αυστηρώς απαραιτήτου.

26. Η δυνατότητα θεσπίσεως λιγότερο αυστηρού μέτρου, συνισταμένου, για παράδειγμα, στην υποχρέωση του ήδη διορισθέντος διδάσκοντος, να παρακολουθήσει μαθήματα ιρλανδικής, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται ικανοποιητικά στον οικείο σκοπό. Αφενός, η εκμάθηση της γλώσσας δεν θα ήταν άμεση και, αφετέρου, η ανάγκη εκμαθήσεως της ιρλανδικής θα γινόταν, ασφαλώς, λιγότερο αισθητή στους διδάσκοντες.

27. Το υπό κρίση μέτρο δεν φαίνεται, επομένως, να αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας.

28. Προτείνω, επομένως, να δοθεί στο δεύτερο ερώτημα η απάντηση ότι οι θέσεις εκπαιδευτικών περιλαμβάνονται, από τη φύση τους, στις θέσεις για τις οποίες ένα κράτος μέλος που ακολουθεί πολιτική διατηρήσεως και προωθήσεως μιας εθνικής γλώσσας μπορεί να απαιτεί επαρκή γνώση της γλώσσας αυτής.

29. Αν αυτή είναι και η άποψη του Δικαστηρίου, θεωρώ ότι, για τους προαναφερθέντες λόγους, παρέλκει η απάντηση στο πρώτο και το τρίτο ερώτημα. Πώς θα έπρεπε, ωστόσο, να ερμηνευθεί το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού, ενόψει των ερωτημάτων του παραπέμποντος δικαστή, αν το Δικαστήριο δεν ακολουθούσε την άποψή μου;

30. Έχει η υπό κρίση εθνική διάταξη ως αποκλειστικό ή κύριο σκοπό ή αποτέλεσμα να αποκλείσει τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από την προσφερόμενη απασχόληση; Συνιστά, με άλλους λόγους, έμμεση διάκριση;

31. Θεωρώ ότι στο ερώτημα αυτό προσήκει διαφοροποιημένη απάντηση. Κανείς δεν αμφισβητεί ότι το εν λόγω μέτρο δεν έχει ως *σκοπό* να αποκλείσει τους μη ιρλανδούς υπηκόους από τις εν λόγω θέσεις. Πράγματι, η πολιτική της ιρλανδικής κυβερνήσεως για τη διατήρηση και προώθηση της ιρλανδικής γλώσσας, μολονότι εκσυγχρονίστηκε το 1979, είναι παλαιά, όπως υπενθύμισα, και, εν πάση περιπτώσει, σαφώς προγενέστερη της προσχω-

ρήσεως της Ιρλανδίας στις κοινοτικές συνθήκες. Η πολιτική αυτή φαίνεται, εξάλλου, ότι απέφερε καρπούς, αφού οι στατιστικές μετά την απογραφή του 1981 δείχνουν αύξηση της χρήσεως της ιρλανδικής σε ορισμένες περιοχές μεταξύ 1926 και 1981 από 9,4 έως 28,2 % (Leinster), από 21,6 έως 34,6 % (Munster), από 33,3 έως 38,8 % (Connaught)[7]. Δεν πρόκειται καθόλου, επομένως, για μέτρο με σκοπό να αποκλείσει τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από τις θέσεις των διδασκόντων.

32. Όσον αφορά το αποκλειστικό ή κύριο *αποτέλεσμα* του μέτρου, αυτό συνίσταται περισσότερο στην επιβολή υποχρεώσεως στους ιρλανδούς υπηκόους που επιθυμούν να καταλάβουν θέση διδάσκοντος με πλήρες ωράριο να μάθουν την ιρλανδική, παρά στον αποκλεισμό των μη ιρλανδών υπηκόων. Η Επιτροπή αναφέρει, εξάλλου, ότι η ιρλανδική διδάσκεται στο Παρίσι, στη Βόννη, στη Rennes, στη Βρέστη και στο Aberystwyth. Ας μου επιτραπεί επίσης η παρατήρηση ότι η Groener φαίνεται ότι είναι, μέχρι σήμερα, η μόνη μη ιρλανδή κοινοτική υπήκοος που απέτυχε στην ειδική εξέταση στην ιρλανδική. Τέλος, από την αναλογία των καθηγητών υπηκόων άλλων κρατών μελών σε σχέση προς τον αριθμό των διδασκόντων ιρλανδών υπηκόων (189 έναντι 1 723) δεν συνάγεται η ύπαρξη αποτρεπτικού αποτελέσματος έναντι των μη ιρλανδών κοινοτικών υπηκόων, αλλά μάλλον το αντίθετο.

33. Εντούτοις, το μέτρο θα συνεπαγόταν προδήλως διακρίσεις, αν, σε περίπτωση αναγνωρισμένης ισοτιμίας, οι προϋποθέσεις απονομής του πιστοποιητικού γνώσεως της ιρλανδικής διέφεραν, αναλόγως του τόπου όπου πραγματοποιήθηκαν οι σχετικές σπουδές. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από την Ιρλανδία στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου δεν είναι, στο σημείο αυτό, επαρκώς σαφείς. Πράγματι, η απονομή του πιστοποιητικού προϋποθέτει την επιτυχία σε γραπτή και προφορική δοκιμασία. Από τη γραπτή δοκιμασία μπορούν να απαλλαγούν όσοι συμπλήρωσαν την εκπαίδευσή τους και πέτυχαν σε εξετάσεις κατά βάση στην ιρλανδική, όσοι σπούδασαν την ιρλανδική επί τρία τουλάχιστον έτη και απέκτησαν το σχετικό δίπλωμα και όσοι κάτοχοι «*degree*» πέτυχαν στη δοκιμασία που αφορά την ιρλανδική. Από την προφορική δοκιμασία μπορούν να απαλλαγούν όσοι πέτυχαν στην προφορική δοκιμασία, προκειμένου να εγγραφούν σε πίνακα διοριστέων καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ασφαλώς ορισμένοι Ιρλανδοί σπουδάζουν καθ' ολοκληρία στην αγγλική και δεν μπορούν να τύχουν των εξαιρέσεων αυτών. Εξάλλου, η ειδική εξέταση που αφορά την ιρλανδική, όπως αυτή, στην οποία υποβλήθηκε η Groener, αναπληρώνει την έλλειψη πιστοποιητικού. Διευκρινίστηκε, ωστόσο, από την ιρλανδική κυβέρνηση κατά την προφορική διαδικασία ότι τα διπλώματα που απονέμονται στους κοινοτικούς υπηκόους που έμαθαν την ιρλανδική εκτός Ιρλανδίας στις προαναφερθείσες πόλεις, που παρέχουν τη σχετική εκπαίδευση, δεν καθιστούν δυνατή την εφαρμογή των εξαιρέσεων που θεσπίστηκαν για όσους απέκτησαν στην Ιρλανδία τα προαναφερθέντα διπλώματα. Η νομολογία του Δικαστηρίου, μετά την απόφαση Thieffry[8], θεωρεί *αδικαιολόγητο περιορισμό* το να μη λαμβάνεται υπόψη δίπλωμα *αναγνωριζόμενο ως ισότιμο* με εθνικό δίπλωμα. Επρόκειτο, στην περίπτωση αυτή, για την ελευθερία εγκαταστάσεως· η νομολογία όμως αυτή εφαρμόζεται εξίσου και στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

34. Θεωρώ, επομένως, ότι το Δικαστήριο θα μπορούσε, ενδεχομένως, να αποφανθεί ότι τα διπλώματα που αποκτήθηκαν εκτός ενός κράτους μέλους και αναγνωρίζονται από αυτό ως ισότιμα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση των εξαιρέσεων που προβλέπονται για τους κατόχους πιστοποιητικού επάρκειας γλωσσικών γνώσεων. Προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει αυτή την απάντηση στο

7 — Παρατηρήσεις της Ιρλανδίας, παράρτημα 1.

8 — Υπόθεση 71/76, απόφαση της 28ης Απριλίου 1977, Rec. 1977, σ. 765.

πρώτο ερώτημα, για την περίπτωση, ας μου επιτραπεί να το υπενθυμίσω, που δεν υιοθετήσει την ερμηνεία του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 3 που ήδη πρότεινα.

35. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα σχετικά με την έννοια της δημόσιας τάξης κατά το άρθρο 48, θα περιοριστώ σε ορισμένες παρατηρήσεις. Θεωρώ ότι η εξαίρεση αυτή δεν μπορεί να αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση. Πράγματι, η εν λόγω επιφύλαξη περιέχεται στην παράγραφο 3 του άρθρου 48 που αφορά, κατά κάποιο τρόπο, ως προς τους εργαζομένους, την ελεύθερη διακίνηση και διαμονή στο εσωτερικό της Κοινότητας, δηλαδή, με άλλους λόγους, την *πολιτική* έκφανση της ελεύθερης κυκλοφορίας. Αντίθετα, η επιφύλαξη της δημόσιας τάξης δεν αναφέρεται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου που αφορά την κατάργηση των διακρίσεων, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους λοιπούς όρους εργασίας, δηλαδή την *οικονομική* άποψη της ελεύθερης κυκλοφορίας. Πρέπει, εξάλλου, να παρατηρηθεί ότι ο κανονισμός που εκδόθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 48 προέβλεψε τις εξαιρέσεις από την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, κατά βάση στον γλωσσικό τομέα, όπως προαναφέρθηκε, πράγμα που φαίνεται να αποκλείει τη δυνατότητα να προστεθεί εξαίρεση βάσει της δημόσιας τάξης μη αναφερόμενη ούτε στον κανονισμό ούτε στην παράγραφο του άρθρου 48 που αφορά τους όρους εργασίας.

36. Ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω τέλος ότι με την απόφαση Johnston το Δικαστήριο έκρινε ότι

« η Συνθήκη μόνο στα άρθρα 36, 48, 56, 223 και 224, τα οποία αφορούν εξαιρετικές και σαφώς προσδιορισμένες περιπτώσεις, προβλέπει τη δυνατότητα παρεκκλίσεων σε περίπτωση καταστάσεων ικανών να απειλήσουν τη δημόσια ασφάλεια. Τα άρθρα αυτά, λόγω του περιορισμένου χαρακτήρα τους, δεν επιδέχονται ευρεία ερμηνεία και δεν επιτρέπουν να συναχθεί από αυτά μια γενική και εγγενής στη Συνθήκη επιφύλαξη ως προς όλα τα μέτρα που λαμβάνονται για τη δημόσια ασφάλεια » [9].

37. Θεωρώ, επομένως, για τους ίδιους λόγους, ότι η επιφύλαξη της δημόσιας τάξης δεν εφαρμόζεται εν προκειμένω και ότι παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα.

38. Προτείνω επομένως στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

« 1) Η θέση διδάσκοντος απασχολουμένου με πλήρες ωράριο ανήκει, ανεξαρτήτως ειδικότητας, στις θέσεις των οποίων τη φύση αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, τελευταίο εδάφιο, του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας.

Ένα κράτος μέλος μπορεί να στηριχτεί στη διάταξη αυτή, για να απαιτήσει από τους υποψηφίους για μια τέτοια θέση επαρκή γνώση της οικείας γλώσσας, προκειμένου να προωθήσει μια από τις εθνικές του γλώσσες.

9 — Υπόθεση 222/84, απόφαση της 15ης Μαΐου 1986, Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψη 26.

2) Επικουρικά: το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, του ίδιου κανονισμού πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν απαγορεύει εθνικές διατάξεις που εξαρτούν την πρόσληψη σε θέση εργασίας από την απαίτηση της επαρκούς γνώσεως μιας επίσημης γλώσσας ενός κράτους μέλους, εφόσον οι όροι που πρέπει να συντρέχουν για να θεωρηθεί ότι πληρούται η εν λόγω προϋπόθεση δεν είναι ευνοϊκότεροι για όσους σπούδασαν τη γλώσσα στο οικείο κράτος μέλος σε σχέση με τους κατόχους διπλωμάτων αναγνωριζομένων από το κράτος αυτό ως ισοτίμων, οι οποίοι σπούδασαν την οικεία γλώσσα σε άλλο κράτος μέλος.

3) Παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα. »